

Visioen in uitvoering

Levende geloofsgemeenschappen als oefenplaatsen in gerechtigheid

Reflectie bij de resultaten omtrent diaconie van de IPB enquête Levende Geloofsgemeenschappen

Anneleen Decoene, stafmedewerker diaconie NRV – 24 oktober 2015

IPB enquête & diaconie

Een soep op de stoep actie, de werking van een sociale kruidenier, regelmatig bezoek aan mensen in de gevangenis, een bijeenkomst van de werkgroep vluchtelingen, een sterke buurtwerking, een actieve kern van ziekenzorg, een shareproject waarbij mensen elkaar diensten aanbieden, een tweedehandswinkel draaiend gehouden door vrijwilligers, ...

Ik som hier maar enkele van de vele voorbeelden op die mensen zelf neerscheven in de bevraging. Na het zien van de resultaten, moet ik u wellicht niet overtuigen dat diaconie gebeurt! Op verschillende plekken in Vlaanderen, onder zeer verscheiden gedaantes, vindt diaconie plaats. Diaconie dat is, zoals het handboek diaconiewetenschap omschrijft, dat lastige woord om dat handelen uit te drukken dat door christenen gebeurt en gericht is op het voorkomen, opheffen, verminderen, dan wel mee uithouden, van het lijden en de sociaal-maatschappelijke nood van individuen en groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen. Diaconie dat is het oefenen in gerechtigheid, dat is hier en nu, tegen beter weten in, menselijkheid vorm geven, dat is het visioen van die andere, meer rechtvaardige wereld, reeds in uitvoering brengen.

De enquête leert ons bovendien ook dat er een sterk verband is tussen de vitaliteit van een geloofsgemeenschap en de mate waarin ingezet wordt op diaconie door die geloofsgemeenschap. Al is het dan niet duidelijk of die diaconie oorzaak of gevolg is van de vitaliteit van de gemeenschap, zeker is wel dat de vitaliteit en de diaconie elkaar veronderstellen, oproepen en sterker maken. Diaconie heeft dus ontegensprekelijk zijn plaats in een geloofsgemeenschap die een levende geloofsgemeenschap wil zijn.

Dat zijn hoopgevende resultaten. Want in onze samenleving vandaag, waar vluchtelingen in de eerste plaats gezien worden als een bedreiging van onze sociale zekerheid, waar het klimaat onder druk staat maar vervuilende leaseauto's niet belast worden, waar 1 op de 7 mensen in armoede leven en de 20 rijkste miljonairs in België samen 50 miljard euro bezitten, waar handelsakkoorden multinationals vrij spel geven maar waar besparingen publieke diensten en middenveldorganisaties in de knel houden, waar het hebben van de voornaam 'Mohammed' genoeg is om zonder reden opgepakt te worden – in die samenleving zijn gemeenschappen die de praktijk van gerechtigheid beoefenen immers van levensbelang.

NRV & diaconie

Willen we het hier samen met elkaar en op deze planeet uithouden, dan is het cruciaal dat wat vandaag reeds aan diaconie gebeurt, bevestigd wordt, erkend wordt, bestendig wordt. Precies daarom

ontwikkelde het Netwerk voor Rechtvaardigheid en Vrede een project dat de diaconie in Vlaanderen op de kaart zet. Het NRV is een netwerk van negen christelijke solidariteitsorganisaties: Broederlijk Delen, Caritas Vlaanderen, Caritas International, Missio, Orbit, Pax Christi, Present Caritas Vrijwilligerswerk, Welzijnsschakels, Welzijnszorg. De lidorganisaties van het NRV worden gedreven door dat christelijke visioen van gerechtigheid, vrede en zorg voor de Schepping, en vinden elkaar in een gemeenschappelijke keuze om te werken aan verzet tegen alle mogelijke vormen van ongelijkheid en uitsluiting. Het NRV en haar lidorganisaties geloven dan ook in de noodzaak en in de kracht van diaconie die radicaal kiest voor een samenleving waarin solidariteit, menselijkheid en gerechtigheid centraal staan. Vanuit het werk van NRV omtrent diaconie, wil ik graag enkele aandachtspunten formuleren die gericht zijn op het verankeren en verbreden van wat aan diaconie gebeurt in de levende geloofsgemeenschappen.

Word bewogen door onrecht

Diaconie vindt haar vertrekpunt in de bereidheid en de openheid van mensen om zich te laten raken, te laten bewegen door onrecht in de samenleving. Er zijn mensen die zich het lot aantrekken van hen die arm gemaakt worden, van afgedankte arbeiders, van de uitgebuite aarde, van boerengemeenschappen in het Zuiden die moeten wijken voor vervuilende mijnbouwprojecten, van mensen met een migratiegeschiedenis die geconfronteerd worden met alledaags racisme. Bewogen worden door onrecht is echter niet vanzelfsprekend. Het gaat radicaal in tegen onze tijdgeest. Het heersende denken doet ons immers graag geloven dat er geen alternatief mogelijk is, dat de gang van zaken onomkeerbaar is, dat we moeten besparen, dat we langer moeten werken, dat we zelf verantwoordelijk zijn voor ons geluk. Het ongeloof in verandering kruipt ook in onze hoofden. De politieke en feministische theologe Dorothee Sölle schreef “Het diepste atheïsme is dat we onszelf machteloos verklaren en zeggen dat we niets kunnen doen tegen de bewapening en de honger.” Daarom dit eerste aandachtspunt: word bewogen door onrecht, leg het ongeloof af dat het niet anders kan, ga staan in die tegenstroom van mensen die vandaag al zichtbaar maken dat een andere wereld mogelijk is.

Analyseer de machtsverhoudingen in de samenleving

Wat vraagt om verzet? Wanneer vallen mensen in onze samenleving tussen de mazen van het net? Wie wordt armgemaakt? In wiens belang gebeurt welke praktijk? Wanneer gerechtigheid gedaan wil worden is het cruciaal om goed zicht te hebben op het complexe spanningsveld van machtsverhoudingen dat het samenleven kleurt. Het onrecht in onze samenleving dient ook ontmaskerd en onthuld te worden. Hier zijn kritische maatschappijanalyses onontbeerlijk. Het gaat daarbij om maatschappijanalyses die de samenleving zichtbaar maken als een structuur die bepaalde groepen bevoordeelt en andere onderdrukt. Ik geef een voorbeeld van zo’n scherpe analyse, in de vorm van een citaat: “Zolang niet radicaal de problemen van de armen worden opgelost, door af te zien van de absolute autonomie van de markten en de financiële speculatie en door de structurele oorzaken van de sociale ongelijkheid aan te pakken, zullen de wereldproblemen onopgelost blijven en wordt geen enkel probleem op een definitieve manier opgelost. De sociale ongelijkheid is de wortel van alle kwalen in de samenleving.” Deze analyse is van de hand van paus Franciscus (EG 202). Het gaat hier om maatschappijanalyses die onze samenleving waarnemen precies vanuit de positie van hen die niet gehoord en niet gezien worden. De werking van macht in een samenleving wordt immers het scherpst zichtbaar wanneer gekeken wordt vanuit niet-

dominante posities. Het zijn de verhalen van hen in de marge van onze samenleving die ons vertellen hoe machtsverhoudingen de samenleving organiseren en die ons zicht geven op hoe rijkdom, middelen en kansen verdeeld worden. Analyseer de machtsverhoudingen in onze samenleving, leg uw oren te luisteren bij hen die armgemaakt worden en bij de organisaties die met hen werken.

Analyseer ook uw eigen machtspositie

De machtsverhoudingen die onze samenleving bepalen, doorkruisen ook uw eigen leven. Wanneer gerechtigheid beoefend wordt, wanneer diaconie vorm krijgt, dan is het ook zaak om uw eigen machtspositie onder de loep te nemen. De plaats waar uw voeten staan in de concrete materiële werkelijkheid bepaalt immers wat u denkt, wat u ziet en wat u niet ziet. Analyseer uw identiteit: wat betekent het bijvoorbeeld om in onze samenleving man te zijn, hoogopgeleid te zijn, wit te zijn, christen te zijn? Welke kansen en welke beperkingen hangen samen met deze posities? Waar neemt u ook dominante posities in? Hoe kan u de macht die de samenleving u toeschrijft (omdat u bijvoorbeeld middenklasse man bent in een seksistische omgeving, of witte vrouw bent in een racistische samenleving) hoe kan u die macht aanwenden om op te komen voor hen in minder machtige posities? En wanneer en waar moet u die macht afleren, en moet u de agenda laten bepalen door hen in minder machtige posities? Dit zijn belangrijke vragen voor het werken aan gerechtigheid. Door kritisch te kijken naar de eigen maatschappelijke machtspositie wordt het mogelijk om op meer gelijkwaardige wijze samen te werken met hen in minder machtige posities. De diaconie moet zich ervoor hoeden diegenen die ze tot hun recht wil laten komen, afhankelijk te maken. Het is van belang om diegenen in minder machtige posities niet te benaderen als object, maar als subject, hen te erkennen in hun veerkracht en ruimte te scheppen voor hun eigen handelen.

Politiseer de diaconie

Kritische machtsanalyses maken duidelijk dat onze neoliberale samenleving steeds meer ongelijkheid, discriminatie en uitsluiting kent. De welvaartstaat wordt afgebouwd en besparingen teisteren de publieke, dienstverlenende sectoren. In deze context aan diaconie doen, houdt het gevaar in dat diaconaal werk enkel opvangt wat niet langer door de welvaartstaat gegarandeerd wordt. Op die manier wordt diaconaal werk ingepast in een kader dat precies onrecht veroorzaakt. Het is dan ook cruciaal om bij diaconale initiatieven voortdurend de vraag te stellen “Wie wordt hier gediend?” Het goed bedoelde handelen kan immers verschillende “heren” dienen. Diaconie kan onrechtvaardige structuren onaangetast laten en binnen de context van deze structuren proberen goed te doen of ze kan precies deze structuren in vraag stellen en transformeren. Diaconaal werk draagt de mogelijkheid in zich om de huidige ordening van de samenleving om te keren en niet louter een correctie te zijn binnen het bestaande kader. Wat zou er gebeuren als alle barmhartige Samaritanen zouden samenwerken om iets te doen aan de onveiligheid op de weg tussen Jeruzalem en Jericho of preventief zouden werken opdat mensen geen rover worden? Wat zou er gebeuren als we samen door actie te voeren van het recht op wonen een realiteit voor iedereen zouden maken? Wat zou er gebeuren als we door onze proteststem te laten klinken een humaan opvangen verblijfsbeleid voor vluchtelingen kunnen afdwingen? Diaconaal werk vandaag dient out of the box te denken, en mogelijk te maken wat door iedereen voor onmogelijk wordt gehouden. Dit transformatieve diaconale werk begint in onze eigen persoonlijke omgeving. Precies in een neoliberale context, waar

onrecht zo snel vertaald wordt naar een privéprobleem dat je in je eentje moet oplossen, is het nodig om samen te zoeken naar de structurele oorzaken en naar uitwegen voor de moeilijkheden waar we tegenaan lopen. Het persoonlijke is politiek. Dat betekent dat we terug moeten leren politiseren, dat we vanuit onze dagdagelijkse verhalen ons organiseren, tegenmacht opbouwen, het conflict met de heersende machten niet schuwen, en structuren veranderen. Kortom, politiseer de diaconie!

Zet in op duurzame gerechtigheid

Bewogen worden door onrecht, machtsverhoudingen analyseren, de diaconie politiseren: een hele to do lijst wacht ondertussen op u, die zich wil oefenen in gerechtigheid. U kan er bovendien van op aan dat u in dit maatschappijkritische werk zal geconfronteerd worden met weerstanden, met onbegrip, met machteloosheid. Diaconie werkt verstorend. Vandaar dit aandachtspunt: zet in op duurzame gerechtigheid. Organiseer het oefenen in gerechtigheid zo dat het doenbaar is, haalbaar is, dat u er niet aan opbrandt, dat een langdurig engagement mogelijk is. Daarom: Ga in gesprek met anderen over de motivatie en de inspiratie die u drijft, ijver voor de erkenning van het werk dat u doet, vier overwinningen en successen, ontwikkel samen visie en visioen, cultiveer de hoop – omdat al eens iemand onder ons is opgestaan, zorg dat u plezier beleeft aan het werken aan gerechtigheid. Hier liggen kansen om stevige verbindingen te leggen met die andere pijlers van de levende geloofsgemeenschappen, de verkondiging en de liturgie. Dan bouwen we geloofsgemeenschappen waarin de maatschappijanalyse, de zorg voor elkaar, het vieren en de praktijk van solidariteit geïntegreerd worden uitgebouwd.

Werk samen

Het oefenen in gerechtigheid is geen individuele zaak. Gerechtigheid realiseren buiten een groep om, is onmogelijk. Het oefenen in gerechtigheid behoort niet toe aan enkele leden van de geloofsgemeenschap, het is een opdracht en een uitdaging voor en van de hele geloofsgemeenschap. Daarom, werk samen! Ga *als gemeenschap* de uitdaging aan om iets meer gerechtigheid vandaag reeds te realiseren.

Werk niet voor mensen in minder machtige posities, maar met hen. Blijf zo in de concrete realiteit oefenen in het omgaan met verschillende machtsposities en het steeds opnieuw centraal stellen van hen die kwetsbaar zijn. Durf lastige vragen stellen: Als socio-economische kwetsbare mensen in onze gemeenschappen aan zet zouden zijn, hoe zou dat dan onze werking veranderen? Of nog: Wie heeft de macht om niet te luisteren, in onze gemeenschappen? En: over welke problemen en thema's zwijgen wij, witte christelijke middenklasse mensen? Wat thematiseren wij niet en waarom?

Werk ook samen met andere geloofsgemeenschappen, organiseer verbindingen – bijvoorbeeld door middel van een diocesaan overlegplatform diaconie, wissel goede praktijken uit – misschien zelfs over de grenzen van diocesen heen, realiseer ketens van zorg door samenwerking op touw te zetten tussen territoriale en categoriale pastoraal, verander structuren in onze samenleving door engagement met die organisaties die expertise hebben in een bepaalde uitsluitingsproblematiek. Creëer bondgenootschappen met die moslims, vrijzinnigen, boeddhisten en ietsisten die dat visioen van die rechtvaardige wereld delen. Smeed allianties op verschillende terreinen.

Dat is geen uitnodiging, het is een noodzaak. Het neoliberale systeem waarin wij leven, en dat ook door paus Franciscus zo vurig wordt veroordeeld, dat neoliberalisme is immers een virus dat heel ons maatschappelijk weefsel heeft aangetast, van de grote macro-economische structuren en mechanismen

tot in de kleinste cellen van onze denkpatronen. Enkel een solidair, veelkleurig en meervoudig verzet zal deze hegemonische macht kunnen breken.

Ik vat samen. Wanneer u morgen in uw geloofsgemeenschap diaconie stevig wil verankeren, stel u dan – als gemeenschap – de vraag:

- door welk onrecht worden wij bewogen, waar doorbreken wij de onverschilligheid?
- hoe kijken wij naar onze samenleving en naar de machtsverhoudingen die daarin aanwezig zijn?
- welke machtspositie nemen wij zelf in en wat is nodig om op basis van gelijkwaardigheid te kunnen samenwerken met anderen?
- wie wordt door onze diaconale initiatieven gediend? Keren onze initiatieven ook structuren van onrecht om?
- hoe zorgen we ervoor dat we het engagement samen uithouden? Waar kunnen we onze draagkracht versterken, door uit te wisselen en te vieren?
- met wie werken wij samen? Met wie werken wij nog niet samen? Waar liggen nog onbekende coalities, verrassende bondgenootschappen, op ons te wachten?

Tot slot

Onze samenleving vraagt om diaconie, dat hebt u ondertussen wellicht begrepen. Betrokken zijn bij het omkeren van onrecht is voor christenen echter niet enkel een activistische zaak, het is ten diepste een theologische kwestie. God staat op het spel. Die God van de christelijke traditie is een zeer partijdige God die onlosmakelijk verbonden is met de onderkant van het leven, met diegenen die arm gemaakt worden in een samenleving, met diegenen die niet beantwoorden aan wat in een samenleving geldt als de norm. Waar mensen wegtrekken uit onderdrukking, waar toekomst opnieuw opengaat, waar iets verandert richting bevrijding, waar gerechtigheid geoefend wordt, waar het visioen reeds uitgevoerd wordt: dat zijn dan de plaatsen waar de God van de christelijke traditie gevonden kan worden, ontmoet kan worden. Het zijn de plaatsen waar kerk gevormd wordt.

Diaconie is dan – in tegenstelling tot het gangbare denken – geen handelen vanuit de kerk. Het is veeleer een wijze van kerk zijn, die het wezen en de oorsprong van kerk uitmaakt. Diaconaal handelen is géén uitvloeisel van geloven, het is gelovig handelen. Diaconie maakt godsontmoeting mogelijk, diaconie is eredienst: ze brengt eer en bevrijding aan mens en God. In diaconie gebeurt kerk. In het betogen tegen besparingsmaatregelen die armoede veroorzaken, in het ziekenbezoek, in een actualiteitsdebat over migratie, in de buurtwerking waar mensen concreet zorg voor elkaar opnemen: dáár gebeurt kerk.

Om het nog een laatste maal met paus Franciscus te zeggen: “Een authentiek geloof draagt in zich altijd een verlangen om de wereld te veranderen.” (EG 183)

Waar wachten we op?

Bronnen

- ARENS, A., *Diaconie: Hartslag van de parochie?* in M. STEEN (red.), *Parochie... Waarheen?*, Halewijn, 2013.
- BIEBERSTEIN, S. (red.), *Becoming Living Communities, Journal of the European Society of Women in Theological Research*, Volume 16, Peeters, 2008.
- BOTMAN, M., N. JOUWE & G. WEKKER (red.), *Caleidoscopische visies. De zwarte, migranten- en vluchtelingen vrouwenbeweging in Nederland*, Koninklijk Instituut voor de Tropen, 2001.
- CRIJNS, H. e.a. (red.), *Barmhartigheid en gerechtigheid. Handboek diaconiewetenschap*, Kok, 2004.
- CRIJNS, H. e.a. (red.), *Diaconie in beweging. Handboek diaconiewetenschap*, Kok, 2011.
- DECOENE, A., *Hopeloos wit? Een feministische zoektocht naar de bevrijding van God op het kruispunt van racisme en seksisme*, Doctoraatsproefschrift, KU Leuven, 2012.
- FRANCISCUS, *De vreugde van het evangelie*, Licap, 2014.
- HARVEY, J., *Dear White Christians. For Those Still Longing for Racial Reconciliation*, Eerdmans, 2014.
- HOBGOOD, M., *Dismantling Privilege. An Ethics of Accountability*, The Pilgrim Press, 2009.
- HOEKSTRA, T. (red.), *Metamorfosen van religie en het diaconaat. Een theologische doordenking van diaconaat*, Disk, 2008.
- MEEUWS, H., *Diaconie. Van grondslagenonderzoek tot een pleidooi voor een diaconale mystagogie*, Narratio, 2011.
- RIEGER, J. & KWOK PUI-LAN, *Occupy Religion. Theology of the Multitude*, Rowman & Littlefield Publishers, 2013.
- ROBBE, J., *Duurzaam activisme. Een metafoor voor klimaatactivisten*, Labo vzw, 2015, <http://labovzw.be/duurzaam-activisme-een-metafoor-voor-klimaatactivisten/>.
- STUFKENS, H. (red.), *Gerechtigheid*, Dabar-Luyten, 2015.
- TODD PETERS, R. & E. HINSON-HASTY (red.), *To Do Justice. A Guide for Progressive Christians*, Jon Knox Press, 2008.
- TROCH, L., *Verzet is het geheim van de vreugde*, Boekencentrum, 1996.
- VASKO, E., *Beyond Apathy. A Theology for Bystanders*, Fortress Press, 2015.
- WELCH, S., *After Empire. The Art and Ethos of Enduring Peace*, Fortress Press, 2004.